

(۱)

مسئولیت

ستایش مخصوص الله است که پروردگار جهانیان است، همان خدایی که در قرآن کریم خود چنین می فرماید: ﴿إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا﴾ ترجمه: «همانا ما امانت خویش را بر آسمانها و زمین و کوهها عرضه داشتیم، پس آنها از تحمل آن سر باز زدند و از آن ترسیدند، و انسان آنرا بر دوش گرفت که او بسیار ستمکار نادان است»، گواهی می دهد بر اینکه جز الله واحد و لاشریک هیچ معبود دیگری وجود ندارد، و گواهی می دهد بر اینکه سرور و پیامبر ما حضرت محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم بنده و فرستاده الله است، خدایا! بر او و بر همه یاران و اصحاب او رحمت نما.

وبعد!

خداوند متعال انسان را طوری عزت و کرامت داده که او را با دستن خود آفریده و در او از روح خود دمیده است، و بر فرشتگان دستور داده تا او را سجده نمایند، و او را بر بسیاری از مخلوقات خود با امور بسیار برتری داده است، از آنجمله: بار مسئولیت را بر دوش او نهاده و او را به احکام شرعی مکلف نموده است، پس هیچ انسان عاقل و رشیدی خالی از مسئولیت نمی باشد، قطع نظر از جایگاه و موقفش در مجتمع، پس هر شخص به اندازه توانایی و نطاق تحمل و وظایف به عهده داشته اش، مسئول می باشد.

بدون تردید مسئولیت پیش از آنکه مقام و جایگاه باشد مکلفیت و امانت داری است، و کسی که آنرا تنها جایگاه فکر نماید و برای رسیدن به آن تلاش نماید غالباً از لغزشها و پیامدهای آن در امان نمی باشد، و کسی آنرا طوری عهده دار گردد که حق آنرا ادا نماید و پیام آنرا برساند حتماً خداوند در انجام آن یاری اش می نماید، در این باره پیامبر ما حضرت محمد صلی الله علیه وسلم به عبد الرحمن بن سمره فرموده:

(۲)

«ای عبد الرحمن! هیچگاه امارت و ریاست را خواهش مکن؛ چون اگر ریاست و مسئولیت بدون درخواست برایت داده شود در انجام آن خداوند یاری ات می نماید، و اگر آنرا با طلب و خواهش به دست بیآوری در انجام آن یاری نمی شوی و بار دوشت خواهد بود»، و از ابی ذر رضی الله عنه روایت است که می گوید: گفتم: ای رسول خدا! آیا مرا به حیث کارمند استخدام نمی کنی؟ فرمود: پس با دست خود به شانه ام کوبید و گفت: «ای ابا ذر تو ناتوان هستی، و کار کردن در اداره و تحمل مسئولیت امانت است، و آن در روز رستاخیز عار و پشیمانی است، مگر کسی که آنرا کما حقہ ادا نماید و در انجام آن کوتاهی نکند».

و مسئولیت دارای اشکال مختلف می باشد، از آنجمله: مسئولیت خانواده: در واقع خانواده در استقرار و همبستگی مجتمع نقش بزرگ دارد، چون سنگ تهداب ساختار مجتمع و خط نخست دفاع آنرا خانواده تشکیل می دهد، پدر و مادر در نزد خداوند مسئول ساختار و استقرار این خانواده می باشند طوری که باید هریک آنها به درستی وظایف خود را ادا نمایند و حقوق یکدیگر را رعایت نمایند.

در حقیقت اسلام این وجایب و حقوق را بیان داشته و آنرا میان افراد خانواده تقسیم و بخش نموده است، طوری که پیامبر صلی الله علیه وسلم می فرماید: «همه شما به منزله چوپان و مسئول از رعیت تان می باشید، پادشاه چوپان و مسئول از رعیتش، مرد چوپان اهل خود و مسئول از رعیت خود، زن چوپان خانهء شوهر و مسئول از رعیت خود، و خادم چوپان مال بادار خود و مسئول از آن مال می باشد، پس همه شما چوپان و مسئول از رعیت تان می باشید». پس کامیابی و استقرار خانواده در گرو رعایت کردن حقوق و وجایب میان افراد آن و نا دیده نگرقتن آن می باشد.

پس مسئولیت میان افراد خانواده تکاملی و تبادلی می باشد: تبادل حقوق و وجایب، احترام متبادل طوری که هر فرد در خانواده نقش خود را با

(۳)

امانت داری و به وجه احسن انجام بدهد، ولی اگر کسی در انجام نقش خود تقصیر یا تفریط نماید و یا آنرا ضایع سازد پس در نزد خداوند متعال مسئول می باشد و از او پرسیده می شود که آیا این امانت را حفظ نموده یا ضایع ساخته است؟ زیرا که پیامبر صلی الله علیه وسلم می فرماید: «همانا خداوند از هر چوپان و مسئول پیرامون رعیتش سوال می کند که آیا از آن نگهداری نموده یا آنرا ضایع ساخته است، حتی که مرد در باره اهل و بیتش مورد بازخواست قرار می گیرد»، همچنان می فرماید: «همین گناه در بزرگی برای انسان کافیست که زیر دستان خود را ضایع سازد».

و برخی از اشکال مسئولیت: مسئولیت وظیفوی می باشد: موضوع مسئولیت به اندازه بزرگی وظیفه سپرده شده به هر مسئول بزرگ و خظیر می شود، پس به هر اندازه که ساحه مسئولیت وسعت یابد خواستار مواصفات و ویژگی‌های مخصوصی می شود، مانند: برابری، کفایت، تجربه، امانت‌داری و توانایی بر انجام این مسئولیت و تحمل پیامدهای آن، چون هر شخص پیش نفس خود، نزد مردم و نزد خداوند از آنچه که به او سپرده شده است مسئول می باشد، طوری که پیامبر صلی الله علیه وسلم می فرماید: «هر فردی که در دنیا متولی امور ده نفر یا بیشتر از آن گردد در روز قیامت طوری حاضر کرده می شود که دستانش با غول و زنجیر در گردنش بسته شده است، اگر در دنیا با رعیت خود رفتار نیکو کرده بود از آن قید آزاد می شود و اگر با آنها رفتار نیک نکرده بود بلکه در برابر آنها مرتکب جرم شده بود، در همان قید باقی می ماند».

همچنان هر کسی که متولی امور مردم می گردد یا مسئولیت ادای یکی از وظایف را عهده دار شود باید بداند که او به نیک رفتاری مأمور است، و همیشه خداوند او را نظارت می کند، و باید درک کند که با مال عمومی تعامل می کند، پس در حدود ادای وظیفه خود آنرا تصرف

(۴)

نماید، پس به هیچ نامی نه بخیلی کند و نه به روزی خود مال حرام را درآمیزد.

با وجود آن تأکید می‌کنیم که نباید مسئول به هر سطحی که باشد بی‌پروا و سطحی نگر بوده باشد، به هر اندازه که موضوع به نظرش کوچک و عادی معلوم شود، چون گاهی به نادیده گرفتن امری که به نظر برخی‌ها کوچک می‌خورد ضرر بزرگی مترتب می‌گردد، و باید همه ما بدانیم که اعتماد به معنای پیگیری نکردن نیست، و پیگیری و تعقیب کردن به معنای بی‌اعتمادی نیست.

همچنان باید هر مسئول برای خود همکاران و معاونین توانمند و امانت‌دار را برگزینند پس کسی که بر گروه مسلمانان مردی را بگمارد که در میان آنها شخص دیگری مصلحت‌تر و توانمندتر بر ادای وظیفه بوده باشد، در واقع او در برابر امر خدا و پیامبر و وطن به امانت خیانت کرده است.

و همچنین برخی از اشکال مسئولیت‌ها، مسئولیت اجتماعی می‌باشد: به راستی اسلام شماری از قواعد اجتماعی را وضع نموده که از خلال آن امنیت و استقرار در زندگی تأمین می‌گردد، و بر زندگی قانون محبت، صمیمیت، احترام و همبستگی و تضامن اجتماعی بر اساس برابری میان همه افراد مجتمع حاکم می‌گردد و در نتیجه همه افراد مجتمع مانند یک جسم می‌شوند.

کسی که پیرامون حالات و واقعیت‌های مردم تأمل نماید کسانی را درمیابد که چیزی ندارد تا گرسنگی و بیماری خویش را درمان نماید، همچنین بیوه زنان، یتیمان، ناتوانان و بی‌سرپرستانی را درمیابد که نمی‌توانند نیازمندی‌های اولی خود را برآورده بسازند، پس برآورده ساختن نیازمندی‌های آنها از مسئولیت‌های اجتماعی، شرعی و ملی است بلکه از جمله فرضهای کفایی پنداشته می‌شود که اگر برخی‌ها آنرا ادا نمایند از دوش دیگران ساقط می‌گردد، و اگر هیچ‌کسی به آن نپردازد همگان

(۵)

گنہگار می شوند، در این خصوص پیامبر صلی الله علیه وسلم می فرماید: «از جمله امت و پیروان من نیست کسی که شکم خود را سیر می کند در حالی که همسایه اش گرسنه است و او می داند».

در واقع پیامبر صلی الله علیه وسلم جایگاه انجام این مسئولیت اجتماعی را بلند برده است طوری که برآورده ساختن نیازمندی های مردم را از اعتکاف در مسجد نبوی مقدم گردانیده است، از ابی سعید خدری رضی الله عنه روایت است که می گوید: روزی ما در یک سفر همراه پیامبر صلی الله علیه وسلم روان بودیم، مردی سوار بر شترش آمد و با چشمانش به سوی راست و چپ می نگریست، پس پیامبر صلی الله علیه وسلم فرمود: هر کس که می تواند به پشت سرش به شتر خود کسی را سوار نماید باید این کار را انجام بدهد، و کسی که توشهء بیشتر دارد باید به کسی که توشه ندارد بدهد»، همچنین پیامبر صلی الله علیه وسلم فرمود: «محبوبترین انسان نزد خداوند کسی است که نفعش به دیگران برسد، و محبوبترین اعمال نزد الله وارد کردن خوشحالی به قلب مسلمان یا دور کردن غم و اندوه از قلب او و یا ادا کردن دین او و یا رفع نمودن گرسنگی از شکم او می باشد، و اینکه با برادرم بروم و نیاز او را برآورده بسازم برایم بهتر و محبوبتر از یک ماه اعتکاف نشستن در این مسجد یعنی مسجد نبوی- می باشد.. و کسی که با برادرش می رود و نیاز او را برآورده می سازد خداوند متعال در روز قیامت گامها و قدم های او را ثابت نگه میدارد».

و همیشه پیامبر صلی الله علیه وسلم یاران خود را بر برآورده ساختن نیازمندی های مردم و تلاش برای منافع آنها تشویق پیگیری می نمود، روزی پیامبر صلی الله علیه وسلم فرمود: «چه کسی از شما امروز روزه دار بود؟» ابوبکر صدیق رضی الله عنه فرمود: من امروز روزه دار بودم. باز پیامبر صلی الله علیه وسلم فرمود: «پس چه کسی از شما امروز در پی جنازهء رفته است» ابوبکر (رض) گفت من. باز فرمود:

«پس کدام از شما امروز مسکینی را طعام داده است» ابوبکر (رض) گفت: من. فرمود: «کدام نفر از شما امروز به عیادت بیماری رفته است» ابوبکر (رض) گفت: من. سپس پیامبر صلی الله علیه وسلم فرمود: «چنین کارها نزد هر شخصی جمع شود او را وارد بهشت می سازد».

همچنین برخی از نمونه های مسئولیت: مسئولیت وطنی می باشد: چون وطن بر همهء ما و شما حق دارد، و ما در برابر آن و برای حمایت و دفاع از آن و برای آبادانی و پیشرفت آن مسئولیت بزرگی داریم، زیرا پیامبر صلی الله علیه وسلم یاران خود را طوری تربیت نموده بود که فدا کردن جان و مالشان در راه دفاع از وطن و مقدسات آنرا جهاد در راه خدا می پنداشتند؛ بزرگترین دلیل بر این مسئولیت این است که خداوند (جل جلاله) جایگاه و منزلت کسانی را بلند برده است که جان خود را برای دفاع از دین و وطنشان فدا نمودند، طوری که می فرماید: {إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنْ لَهُمُ الْجَنَّةَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا فِي التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ وَالْقُرْآنِ} ترجمه: «بیگمان خداوند از مؤمنان جانهایشان و اموالشان را خریده است، به بهای اینکه بهشت برای آنها باشد. (بدین صورت که): در راه خدا جنگ می کنند، پس می کشند و کشته می شوند، این وعدهی حقی است بر او که در تورات و انجیل و قرآن آمده است».

همچنین از جمله مسئولیت های ملی و وطنی، کار و تلاش کردن برای آبادانی، پیشرفت و تقدم کشور می باشد، طوری که باید منفعت عمومی مقدم و مافوق منفعت شخصی بوده باشد، کار و تلاش برای پیشرفت آن منسجم ساخته شود، اختلافات و پراکندگی ها میان صفوف شهروندان از بین برده شود، و باید همه مان در قلب یک مرد بوده باشیم، زیرا خداوند دستور می دهد: {وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا} ترجمه: «و همگی به ریسمان خدا (= قرآن و اسلام) چنگ بزنید و پراکنده نشوید»،

(۷)

در آیت دیگری می فرماید: {وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ وَاصْبِرُوا إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ} ترجمه: «و با همدیگر نزاع نکنید، که سست شوید و قوت و مهابت شما از میان برود، و صبر کنید بیگمان خداوند با صابران است».

و باید همهء مان بدانیم روزی می رسد که برای همگان گفته می شود: {وَقِفُوهُمْ إِنَّهُمْ مَسْئُولُونَ} ترجمه: «و آنها را نگاهدارید که یقیناً بازخواست خواهند شد»، و باید این فرموده خداوند را درست درک و احساس کنیم: {يَوْمَئِذٍ تُعْرَضُونَ لَا تَخْفَى مِنْكُمْ خَافِيَةٌ} ترجمه: «در آن روز شما (همگی برای حسابرسی به پیشگاه خداوند) عرضه می شوید، و هیچ چیز از کارهای شما پنهان نخواهد ماند»، چه موضوع کوچک باشد یا بزرگ، چون می فرماید: {إِنَّهَا إِنْ تَكُ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ فَتَكُنْ فِي صَخْرَةٍ أَوْ فِي السَّمَاوَاتِ أَوْ فِي الْأَرْضِ يَأْتِ بِهَا اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ} ترجمه: «اگر (عمل نیک یا بد) به اندازه سنگینی دانه‌ی خردل باشد آنگاه در درون تخته سنگی یا در آسمانها یا در زمین باشد، خداوند آن را (در روز قیامت برای حساب) می آورد، بی گمان خداوند باریک بین آگاه است».

اقول قولي هذا، واستغفر الله لي ولكم!

ستایش مخصوص خدایی است که پروردگار جهانیان است، گواهی می دهم بر اینکه نیست معبود برحق جز الله واحد و لا شریک، و گواهی می دهم بر این که سردار و پیامبر ما حضرت محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم بنده و فرستادهء خدا است، ای الله! بر او و بر همه آل و اصحابش و بر کسانی که آنها را تا روز رستاخیز پیروی می کنند رحمت و سلامتی و برکت نازل فرما.
برادران مسلمان!

(۸)

پس از گذشت مدت کوتاه به استقبال یکی از موسم‌های خیر و برکت و فرمان‌برداری خداوند می‌رویم، و آن عبارت از ماه مبارک شعبان است، این ماهی است که همه اعمال انسان در آن به نزد خداوند متعال عرضه کرده می‌شود، بناءً پیامبر صلی الله علیه وسلم این ماه را به افزایش طاعات و عبادات و نزدیکی به خداوند متعال اختصاص می‌داد، پس همیشه در این ماه روزه گرفتن را افزایش می‌داد، به درجه‌ای که بعضی اصحابش متوجه این اهتمام شدند و اسرار آنرا از او (صلی الله علیه وسلم) پرسیدند، از اسامه بن زید رضی الله عنه روایت است که فرمود: به پیامبر خدا گفتم: ای رسول خدا! هیچ ماه دیگری را به اندازه ماه شعبان روزه نفلی نمی‌گیری، فرمود: «این ماهی است که میان ماه‌های رجب و رمضان مردم از آن غافل هستند، این ماهی است که در آن اعمال به درگاه رب العالمین پیش کرده می‌شود، پس من دوست دارم اعمال طوری نزد خداوند پیش کرده شود که روزه دار باشم».

از مادر مؤمنان حضرت عائشه صدیقه رضی الله عنها روایت است که فرمود: پیامبر صلی الله علیه وسلم همیشه طوری روزه می‌گرفت که می‌گفتیم هیچ افطار نمی‌کند، و طوری افطار می‌کرد که می‌گفتیم روزه نمی‌گیرد، و پیامبر صلی الله علیه وسلم را ندیدم که جز ماه رمضان دیگر هیچ ماهی را کامل روزه گرفته باشد، و ندیدم که هیچ ماه دیگری را به اندازه ماه شعبان روزه (نفلی) گرفته باشد».

همچنین خداوند شب مبارکی را مخصوص ماه شعبان گردانیده که در آن خداوند بر بندگان خود می‌تابد و به سوی آنها به دید مهربانی و رحمت می‌نگرد، و بر آنها با بخشیدن گناهان شان و پوشانیدن عیوب شان احسان می‌کند، این شب عبارت از شب نیم شعبان است، از ابی موسی اشعری رضی الله عنه روایت است که رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمود: «همانا خداوند در شب نیم شعبان می‌برآید پس همه مخلوقات خود جز مشرکان را می‌بخشد»، و در روایت دیگری فرموده: «خداوند

(۹)

در شب نیم شعبان بر بندگان خود می‌تابد و گناه مؤمنان را می‌آمرزد و کفار را مهلت می‌دهد، و اهل کینه و نفرت را با نفرت شان می‌گذارد تا او را دعا نمایند و از او طالب مغفرت کنند».

پس بر ما لازم است تا با استفاده از فرصت این روزها را با بسیار انجام دادن طاعات و عبادات و کارهای نیک و نزدیکی جستن به خداوند متعال سپری نماییم، با تمسک به این فرموده پیامبر صلی الله علیه وسلم: «همانا پروردگارتان در روزهای سال بخشش‌های دارد، پس خود را در معرض آن بخشش‌ها قرار دهید، اگر یکی از شما را این بخشش‌ها برسد هیچگاه بعد از آن بدبخت نمی‌شود».

خدایا! ما را بر یاد و ذکر خود، سپاسگزاری از خود و انجام عبادت درست خود یاری نما.